

ELIMU MSINGI INAYOENDANA NA UMAHIRI (CBE)

TATHMINI YA SHULE ZA SEKONDARI (DARAJA LA JUU)

TATHMINI YA DISEMBA – 2026

GREDI YA 10 – FASIHI YA KISWAHILI

Muda: Saa 2

TAARIFA ZA MTAHINIWA

JINA: _____ SHULE: _____

DARASA: _____ NAMBARI YA MTHANI: _____

TAREHE: _____ SAINI: _____

MAELEKEZO KWA WATAHINIWA

1. Andika jina lako na taarifa zote muhimu katika nafasi ulizopewa.
2. Karatasi hii ina sehemu mbili: **A na B.**
3. Jibu maswali yote katika sehemu zote mbili.
4. Tumia lugha ya Kiswahili sanifu katika majibu yako.
5. Andika majibu yako katika nafasi ulizoachiwa.
6. Usiondoe ukurasa wowote wa karatasi hii.

KWA MATUMIZI RASMI PEKEE (MATUMIZI YA MTAHINI)

SEHEMU	SEHEMU A	SEHEMU B	ASILIMIA (%)	KUZ 1	KUZ 2	KUF1	KUF2	KUK1	KUK2	CH1	CH2
WIGO LA ALAMA	ALAMA 50	ALAMA 20		90-100	75-89	58-74	41-57	31-40	21-30	11-20	1-10
POINTI				POINTI 8	POINTI 7	POINTI 6	POINTI 5	POINTI 4	POINTI 3	POINTI 2	POINTI 1
JUMLA YA ALAMA ZA MWANAFUNZI											

SEHEMU A: FASIHI SIMULIZI (Alama 20)

Soma kifungu kifuatacho cha Fasihi Simulizi kwa makini kisha ujibu maswali yanayofuata.

Hapo zamani za kale, katika msitu mkubwa uliokuwa umezungukwa na milima na mabonde, waliishi wanyama wengi. Miongoni mwa wanyama hao walikuwa **Kinyonga na Sungura**, ambao walikuwa marafiki wa karibu. Wanyama wengine walimjua Sungura kwa ujanja wake na kwa kujivunia kuwa yeye ndiye mnyama mwenye kasi zaidi msituni. Kinyonga, kwa upande mwingine, alikuwa mtulivu, mwenye subira na mwenye kutumia akili kabla ya kufanya jambo.

Siku moja, wanyama walikusanyika chini ya mti mkubwa baada ya shughuli zao za kila siku. Sungura alianza kujigamba mbele ya wanyama wenzake.

“Hakuna mnyama yeyote katika msitu huu anayeweza kunishinda kwa mbio. Mimi nikianza kukimbia, hata upepo hushindwa kunifikia!” Sungura alisema huku akicheka kwa majivuno.

Wanyama wengine walicheka, huku Kinyonga akimtazama kwa utulivu. Kisha Kinyonga akasema:

“Kasi si kila kitu maishani. Wakati mwingine akili na subira humsaidia mtu kufikia lengo kuliko nguvu.”

Sungura alikasirika kusikia maneno hayo.

“Wewe Kinyonga? Unataka kushindana nami kwa mbio? Hata kabla hujaanza, nitakuwa nimefika mwisho wa mashindano!” alisema kwa dhara.

Wanyama walipoona mvutano huo, walipendekeza wafanye mashindano ili kubaini ukweli. Waliweka mstari wa kuanzia na mwingine wa kumaliza karibu na mto uliokuwa upande wa pili wa msitu. Mzee Kobe aliteuliwa kuwa mwamuzi wa mashindano hayo.

Siku ya mashindano ilipofika, wanyama wengi walikusanyika kushuhudia. Sungura alifika mapema akiwa na furaha na kuanza kujinyoosha tayari kwa mbio. Kinyonga naye alifika kwa utulivu bila kuonyesha hofu yoyote.

Mzee Kobe alipotoa ishara ya kuanza, Sungura alikimbia kwa kasi sana. Kinyonga alianza kutembea polepole kama kawaida yake. Sungura alipokuwa mbali mbele, aligeuka na kucheka.

“Nilikwambia! Huwezi kunifikia hata kesho!” alisema.

Kinyonga hakujibu. Alijua kuwa ushindi haupatikani kwa haraka pekee bali pia kwa kutumia akili.

Kabla ya mashindano kuanza, Kinyonga alikuwa amepanga mbinu yake. Alikuwa amejishikiza kwa siri kwenye mkia wa Sungura bila Sungura kutambua. Sungura aliendelea kukimbia kwa kasi, huku Kinyonga akiwa ameshikilia mkia wake.

Walipokaribia mstari wa mwisho, Sungura aliona wanyama wakipiga kelele na kushangilia. Akafikiri kuwa alikuwa ameshinda. Alipofika kwenye mstari wa mwisho, alisimama na kugeuka nyuma ili kuwadhihirishia wanyama jinsi alivyokuwa mwepesi.

Ghafla, Kinyonga alidondoka kutoka kwenye mkia wake na kutua upande wa mbele wa mstari wa mwisho.

Wanyama wote walipiga makofi na kushangilia.

“Kinyonga ameshinda!” walipaza sauti.

Sungura alibaki ameduwaa. Hakuamini macho yake. Alikuwa ameshindwa na mnyama ambaye alikuwa amemdharau kwa sababu ya mwendo wake wa polepole.

Mzee Kobe alimwita Sungura na kumwambia:

“Mwanangu, leo umejifunza somo muhimu. Usimdharau mtu kwa sababu ya mwonekano wake au uwezo unaouona kwa macho. Kila mmoja ana kipawa chake.”

Sungura aliinama kwa aibu na kumwomba Kinyonga msamaha.

“Nimejifunza kwamba kujivuna hakunifanyi kuwa bora kuliko wengine. Kuanzia leo nitawaheshimu wanyama wenzangu,” alisema.

Kinyonga akamjibu kwa upole:

“Ushindi wa kweli si kumshinda mwingine tu, bali ni kujifunza kutokana na makosa yako.”

Tangu siku hiyo, Sungura aliacha kujivuna na kuanza kuwaheshimu wanyama wengine. Wanyama wa msituni nao walitambua kuwa **akili, unyenyekevu, subira na busara ni muhimu kuliko kujivuna kwa uwezo wa mtu.**

MASWALI

(a) Bainisha **kipera cha Fasihi Simulizi** kilichotumika katika kifungu hiki na utoe sababu moja ya jibu lako.
(Alama 2)

.....

.....

(b) Eleza **sifa nne** za kipera ulichokitaja katika (a). (Alama 4)

(i)

(ii)

(iii)

(iv)

(c) Fafanua **madhumuni matatu** ya utambaji wa ngano za aina hii katika jamii. (Alama 6)

(i)

(ii)

(iii)

(d) Onyesha **njia nne** ambazo msimulizi anaweza kutumia ili kuifanya hadithi hii ivutie zaidi wakati wa uwasilishaji.
(Alama 8)

(i)

(ii)

(iii)

(iv)

SEHEMU B: USHAIRI (Alama 20)

SWALI LA 2 –

Soma shairi lifuatalo kwa makini kisha ujibu maswali yanayofuata.

MWANGA WA KESHO

*Mti uliopandwa vema, matunda mema hutoa,
Kijana aliye na wema, jamii humsifia,
Elimu ni taa njema, gizani inayoangaza,
Soma kwa bidii mwana, kesho yako kuijenga.*

*Siku zinasonga mbele, maisha hayatulii,
Uvivu uweke mbali, bidii ikuongoze,
Nchi inakutazama, uwe nguzo ya kesho,
Jasho la mtu hodari, mafanikio huleta.*

*Usikate tamaa kamwe, shida zikikufikia,
Vikwazo vitakapotokea, usirudi nyuma mwana,
Subira ikiongoza, malengo utayafikia,
Kwa moyo wa matumaini, maisha yatang'ara.*

*Wazazi waheshimu sana, walimu nao wasikilize,
Maarifa uyatafute, kila siku uyapate,
Vipawa vyako vitumie, kwa manufaa ya jamii,
Kesho ikiwa njema, ni matokeo ya leo.*

*Kijana wewe ni nguvu, taifa linakutegemea,
Kwa maarifa na juhudi, maendeleo yatazuka,
Uadilifu uwe ngao, bidii iwe mwongozo,
Jenga taifa kwa upendo, kesho itakuwa njema.*

MASWALI

(a) Onyesha na ueleze muundo wa shairi hili kwa kuzingatia yafuatayo: (Alama 4)

(i) Taja idadi ya **beti katika shairi hili na idadi ya **mishororo** katika kila ubeti. (Alama 2)**

.....

.....

(ii) Eleza **urari wa vina katika ubeti wa kwanza. (Alama 2)**

.....

.....

(b) Fafanua **uhuru/ustaarabu wa mshairi uliotumiwa katika shairi hili na utoe mifano **miwili** kutoka kwenye shairi. (Alama 4)**

.....

.....

.....

.....

(c) Eleza **dhamira kuu ya mshairi katika shairi hili. (Alama 3)**

.....

.....

.....

(d) Andika **ubeti wa kwanza** wa shairi hili kwa lugha ya nathari (lugha ya kawaida). **(Alama 4)**

.....

.....

.....

.....

(e) Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumiwa katika shairi. **(Alama 5)**

(i) Inaangaza **(Alama 1)**

.....

.....

(ii) Nguzo **(Alama 1)**

.....

.....

(iii) Uvivu **(Alama 1)**

.....

.....

(iv) Vikwazo **(Alama 1)**

.....

.....

(v) Uadilifu **(Alama 1)**

.....

.....

SEHEMU C: TAMTHILIA (Alama 30)

SWALI LA 3:

Soma dondoo lifuatalo kisha ujibu maswali yanayofuata.

KIZITO: Siasa yenyewe huelewi, pengine ya kina mkataba...

DINCO: Kalale wewe! Mimi siwezi siasa za pesa nyeupe...
(Anaweka kibonzo kinachocha...)

KIZITO: Tumechoka na ahadi za uongo. Tuliahidiwa kazi kwa vijana wote. Leo hata waliohitimu hawana kazi. Seuze wasiohitimu!

MODE: Unasoma miaka kumi na sita na kutafuta kazi miaka kumi na sita. Ukienda kutafuta kazi unaambiwa kuwa *you are overqualified*. Wanawataka waliofika hadi chumba cha nane shuleni ndio wawalipe mshahara mdogo.

KIZITO: Huku kwetu kozi ya kutafuta kazi ndiyo kozi ngumu zaidi kuliko kazi yenyewe. Pengine mfumo mpya wa elimu unaoegemea ujuzi utatufaa zaidi.

MODE: Utazunguka na kuzunguka ukitafula kazi kama humjui mtu.

MBUYU: Waache uvivu wafanye kazi za mikono kama uvuvi. Isitoshe, mfumo mpya wa elimu unaolenga ujuzi unanua kutufaa kwa kusisitiza utendaji wala si ukariri wa nadharia.

MODE: (*Huku akienda miayo.*) Hatukatai, lakini nafasi za kazi zinafaa zitolewe bila mapendeleo, na kwa haki.

KIZITO: Watavua wapi kama visiwa ndiyo vyetu na maji yanayovizingira visiwa si yetu?

(a) Weka dondoo hili katika muktadha wake.

(i) Msemaji mkuu wa dondoo hili ni nani? (Alama 2)

.....

.....

(ii) Msemewa wa maneno haya ni nani? (Alama 2)

.....

.....

(iii) Eleza mazingira ambayo mazungumzo haya yalitokea. (Alama 2)

.....

.....

(b)

Fafanua **maudhui manne** yanayojitokeza katika dondoo hili na ueleze jinsi kila mojawapo linavyoendelezwa katika kazi nzima. **(Alama 8)**

.....

.....

(c)

Tathmini **sifa nne** za Kizito kwa kuzingatia kauli na matendo yake katika dondoo hili na mchango wake katika kazi nzima. **(Alama 8)**

.....

.....

.....

.....

(d)

Jadili jinsi maudhui ya **umaskini na bidii** yanavyosawiriwa katika jamii ya leo. Toa mifano inayodhihirisha uhalisia wa maudhui haya. **(Alama 8)**

.....

.....

.....

.....

SEHEMU D: (Alama 30)

SWALI LA 4:

Soma hadithi ifuatayo kasha ujibu maswali yafuatayo

Hapo zamani za hivi karibuni, katika kijiji cha Mwangaza, aliishi kijana mmoja aliyeitwa **Musa**. Musa alikuwa mtoto wa familia maskini iliyotegemea kilimo kidogo na ufugaji wa mifugo michache. Baba yake alikuwa mkulima wa kawaida huku mama yake akiuza mboga katika soko la kijiji ili kusaidia familia kupata mahitaji ya kila siku.

Musa alikuwa mwanafunzi mwenye bidii. Kila asubuhi aliamka mapema, akawasaidia wazazi wake kufanya kazi za nyumbani kabla ya kuelekea shuleni. Alitembea karibu kilomita tano kwenda shule. Licha ya uchovu, hakuruhusu hali hiyo imzuie kusoma. Mara nyingi aliwasili shuleni kabla ya wanafunzi wenzake.

Mwalimu wake, **Bi. Amina**, aligundua kuwa Musa alikuwa na kipawa kikubwa cha kujifunza. Alikuwa akimsisitiza asikate tamaa kwa sababu mazingira aliyokuwa akiishi hayakuwa kigezo cha kuamua mustakabali wake.

Siku moja, Bi. Amina aliwaambia wanafunzi kuwa shule ilikuwa imeanzisha mashindano ya kitaifa ya ubunifu. Mshindi angepata ufadhili wa masomo na vifaa vya kujifunzia. Wanafunzi wengi walifurahia habari hiyo, lakini Musa alikaa kimya.

“Kwa nini hujafurahia kama wenzako?” mwalimu aliuliza.

Musa akajibu, “Ningependa kushiriki, lakini sina vifaa vya kutengeneza mradi. Wazazi wangu hawawezi kununua vifaa hivyo.”

Bi. Amina akatabasamu na kusema, “Musa, ubunifu hauanzi na pesa. Huanzia kwenye wazo. Tumia vitu vinavyopatikana katika mazingira yako.”

Kauli hiyo ilimpa Musa moyo. Alianza kutafuta vifaa vilivyotupwa katika kijiji. Alikusanya maboksi, chupa za plastiki, vipande vya waya, makopo na mabaki ya mbao. Kwa siku kadhaa alifanya kazi bila kuchoka.

Baada ya wiki mbili, Musa alitengeneza kifaa rahisi cha kukusanya na kuhifadhi maji ya mvua. Alikuwa **“Mkombozi wa Maji.”** Kifaa hicho kingesaidia familia kuhifadhi maji wakati wa mvua na kuyatumia wakati wa kiangazi.

Baadhi ya vijana wa kijiji walimcheka.

“Unadhani utabadilisha dunia kwa maboksi na chupa?” mmoja wao alimdhihaki.

Musa hakukasirika. Alijibu kwa utulivu, “Mabadiliko makubwa huanza kwa hatua ndogo.”

Fafanua **mbinu tano za kisanaa na kiandishi** zilizotumiwa na mwandishi katika hadithi hii. Toa mfano kutoka katika hadithi kwa kila mbinu.(Alama 10)

(b)

Eleza **mgogoro mkuu** unaojitokeza katika hadithi hii. Onyesha:

- i. Chanzo cha mgogoro huo.
- ii. Wahusika wanaohusika.
- iii. Jinsi Musa alivyokabiliana nao.
- iv. Jinsi mgogoro huo ulivyotatuliwa.

(Alama 10)

This image shows a full page of a handwriting practice worksheet. It consists of multiple rows of horizontal dashed lines spaced evenly apart, providing a guide for letter height and placement. The background is plain white, and there are no margins or additional markings.

Jadili **ujumbe mitano** ambao msomaji anaweza kujifunza kutokana na tabia na matendo ya wahusika katika hadithi hii. Toa mifano kutoka katika hadithi kuunga mkono kila ujumbe. **(Alama 10)**

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ELIMU MSINGI INAYOENDANA NA UMAHIRI (CBE)

GREDI YA 10 – FASIHI YA KISWAHILI

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA NA MAJIBU

Tathmini ya Disemba – 2026

JUMLA YA ALAMA: 100

SEHEMU A: FASIHI SIMULIZI

SWALI LA 1 – ALAMA 20

(a) Bainisha kipera cha Fasihi Simulizi na utoe sababu. (Alama 2)

Jibu:

Kipera ni ngano. (Alama 1)

Sababu:

- Ni hadithi ya kubuni inayohusu wanyama wenye uwezo wa kuzungumza na kutenda kama binadamu.
- Ina mafunzo/maadili yanayolenga kumfundisha jamii.
- Ina mwanzo wa kimapokeo kama vile “*Hapo zamani za kale...*”
- Ina wahusika wanyama kama Kinyonga, Sungura na Kobe.
- Ina funzo/mwisho wenye maadili.

Alama 1 kwa sababu yoyote iliyo sahihi.

Jumla: 2

(b) Sifa nne za ngano. (Alama 4)

Alama 1×4 .

Majibu yanayokubalika:

1. **Ina wahusika wa kubuni** – Sungura, Kinyonga na Kobe wametumiwa kama wahusika.
2. **Wanyama wamepewa sifa za kibinadamu** – wanaongea, kufikiri, kupanga na kuomba msamaha.
3. **Hutoa mafunzo/maadili** – inafundisha unyenyekevu, subira na kutowadharau wengine.
4. **Husimuliwa kwa mdomo** – msimulizi husimulia mbele ya hadhira.
5. **Huwa na wahusika wengi au wachache** kulingana na ujumbe wa hadithi.
6. **Huwa na mwanzo wa kimapokeo** kama “*Hapo zamani za kale...*”
7. **Huwa na migogoro** – Sungura na Kinyonga wanagombania uwezo wa kushinda mbio.
8. **Huwa na funzo** – akili, subira na unyenyekevu ni muhimu.
9. **Hushirikisha hadhira** wakati wa masimulizi.
10. **Inaweza kutumia marudio** ili kusisitiza ujumbe.
11. **Hutumia lugha ya kisanaa** kama tashbihi na methali.
12. **Huburudisha jamii** kupitia matukio ya kuvutia na ya kuchekesha.

Alama $1 \times 4 = 4$

(c) Madhumuni matatu ya utambaji wa ngano katika jamii. (Alama 6)

Alama 2×3 .

1. Kuelimisha jamii

Ngano huwafundisha watu maadili mema kama vile unyenyekevu, subira, heshima na busara.

2. Kuburudisha

Ngano huwafurahisha na kuwaburudisha wasikilizaji kupitia matukio ya kuchekeka na ya kusiimua.

3. Kuhifadhi utamaduni

Ngano huhifadhi mila, desturi, imani, historia na hekima za jamii na kuzirithisha kutoka kizazi kimoja hadi kingine.

Madhumuni mengine yanayokubalika:

- Kukuza lugha.
- Kushauri vijana.
- Kuonya dhidi ya tabia mbaya.
- Kuimarisha umoja.
- Kukuza maadili.
- Kukuza ubunifu.
- Kupitisha hekima za wazee.
- Kuendeleza utambulisho wa jamii.
- Kukuza vipawa vya usimulizi.

Alama $2 \times 3 = 6$

(d) Njia nne za kufanya hadithi ivutie wakati wa uwasilishaji. (Alama 8)

Alama 2×4 .

Majibu yanayokubalika:

1. **Kubadilisha sauti** kulingana na mhusika na tukio.
2. **Kutumia ishara za mwili** kama mikono, kichwa na mwendo wa mwili.
3. **Kutumia ishara za uso** kuonyesha furaha, hasira, huzuni au mshangao.
4. **Kushirikisha hadhira** kwa maswali na majibu.
5. **Kutumia nyimbo** zinazohusiana na tukio.
6. **Kutumia maigizo** wakati wa kusimulia.
7. **Kutumia marudio** ya maneno au sentensi muhimu.
8. **Kutumia vichekesho** pale panapofaa.
9. **Kutumia sauti za wanyama** au kuiga vitendo vyao.
10. **Kutumia pause/myao** ili kujenga taharuki.
11. **Kutumia mavazi au vifaa** vinavyohusiana na hadithi.
12. **Kutumia lugha ya picha na tamathali za semi.**

Alama $2 \times 4 = 8$

JUMLA YA SWALI LA 1: 20

SEHEMU B: USHAIRI

SWALI LA 2 – ALAMA 20

(a) (i) Beti na mishororo. (Alama 2)

- Shairi lina **beti 5.** – **Alama 1**
- Kila ubeti una **mishororo 4.** – **Alama 1**

Jumla: 2

(a) (ii) Urari wa vina katika ubeti wa kwanza. (Alama 2)

Mishororo ya kwanza:

Mti uliopandwa vema, matunda mema **hutoa**,

Kijana aliye na wema, jamii humsifia,

Elimu ni taa njema, gizani inayoanganza,

Soma kwa bidii mwana, kesho yako kuijenga.

Mishororo ina **vina vya mwisho vinavyotofautiana**, ingawa baadhi vinaishia kwa sauti zinazofanana.

Jibu linalokubalika:

- Vina vya mwisho si vya urari kamili.
- Vina vinaonekana kuwa **hutoa / humsifia / inayoangaza / kuijenga**.
- Mshairi ametumia uhuru wa kishairi katika kupanga vina.

Alama 2

Kumbuka: Usimwadhibu mwanafunzi anayeeleza kwa usahihi kuwa vina havina urari maalumu katika ubeti huu.

(b) Uhuru/ustaarabu wa mshairi. (Alama 4)

Maana:

Uhuru wa mshairi ni **uwezo wa mshairi kuvunja baadhi ya kanuni za kawaida za lugha au sarufi ili kukidhi mahitaji ya kishairi kama vina, mizani, msisitizo au mtindo.**

Mifano:

1. *“Soma kwa bidii mwana, kesho yako kuijenga.”*
– Mpangilio wa maneno umewekwa kwa mtindo wa kishairi.
2. *“Kijana wewe ni nguvu, taifa linakutegemea.”*
– Mshairi ametumia mpangilio wa maneno unaosisitiza ujumbe.
3. *“Uvivu uweke mbali, bidii ikuongoze.”*
4. *“Uadilifu uwe ngao, bidii iwe mwongozo.”*

Alama:

- Maelezo ya uhuru wa mshairi – **2**
- Mfano 1 – **1**
- Mfano 2 – **1**

Jumla: 4

(c) Dhamira kuu ya shairi. (Alama 3)

Dhamira kuu ni **kuhimiza vijana kusoma, kufanya kazi kwa bidii, kuwa na subira, kutumia vipawa vyao na kuwa na maadili mema ili kujenga maisha na taifa lenye maendeleo.**

Vipengele vinavyokubalika:

- Bidii katika elimu.
- Uvumilivu.
- Heshima kwa wazazi na walimu.
- Matumaini.
- Uadilifu.
- Maendeleo ya taifa.
- Matumizi ya vipawa.
- Kuwajibika kwa vijana.
- Kuepuka uvivu.

Alama 3 kwa maelezo yaliyokamilika.

(d) Ubeti wa kwanza kwa lugha ya nathari. (Alama 4)

Jibu mfano:

Mti unapopandwa na kutunzwa vizuri, huzaa matunda mazuri. Vivyo hivyo, kijana mwenye tabia njema hupendwa na kusifiwa na jamii. Elimu humsaidia mtu kupata mwanga na maarifa ya kukabiliana na changamoto za maisha. Kwa hivyo, kijana anapaswa kusoma kwa bidii ili kujenga maisha yake ya baadaye.

Alama:

- Wazo la mti na matunda – 1
- Kijana mwenye wema kusifiwa – 1
- Elimu kama mwanga – 1
- Kusoma kwa bidii kwa ajili ya kesho – 1

Jumla: 4

(e) Maana ya msamiati. (Alama 5)

(i) Inaangaza – (Alama 1)

- Inatoa mwanga.
- Inaonyesha njia.
- Inaelimisha/kumwezesha mtu kuelewa.

(ii) Nguzo – (Alama 1)

- Msaada mkuu.
- Mtu muhimu wa kutegemewa.
- Msingi wa jambo.

(iii) Uvivu – (Alama 1)

- Kutopenda kufanya kazi.
- Kukosa bidii.
- Hali ya kutotaka kujitahidi.

(iv) Vikwazo – (Alama 1)

- Matatizo.
- Changamoto.
- Mambo yanayozuia kufikia lengo.

(v) Uadilifu – (Alama 1)

- Tabia ya kuwa mwaminifu na mwenye haki.
- Kutenda mema na kwa unyoofu.
- Kuwa na maadili mema.

Jumla: 5

JUMLA YA SWALI LA 2: 20

SEHEMU C: TAMTHILIA

SWALI LA 3 – ALAMA 30

Muhimu kwa msahihishaji: Maswali (a)(i)–(iii) yanahusiana na muktadha wa kazi nzima iliyotolewa darasani. Kwa hiyo, jibu lifuate toleo la tamthilia/riwaya lililotumiwa na shule. Majibu yafuatayo ni mwongozo unaotokana na dondoo lenyewe.

(a) Weka dondoo katika muktadha wake.

(i) Msemaji mkuu wa dondoo ni nani? (Alama 2)

Jibu: Kizito.

Ushahidi:

- Kizito ndiye anayetoa hoja kuhusu ukosefu wa ajira.
- Anazungumzia ahadi za uongo kwa vijana.
- Anatoa maoni kuhusu mfumo mpya wa elimu.

Alama 2

(ii) Msemewa ni nani? (Alama 2)

Msemewa hutegemea muktadha wa kazi nzima na mhusika anayelengwa na kauli ya Kizito.

Majibu yanayokubalika ni mhusika ambaye Kizito alikuwa akizungumza naye katika tukio hilo, mradi mwanafunzi athibitishe kwa kurejelea kazi nzima.

Alama 2 kwa jibu sahihi lenye muktadha.

(iii) Mazingira ya mazungumzo. (Alama 2)

Mazungumzo yanafanyika katika **mazingira ya kijamii ambapo wahusika wanajadili masuala ya siasa, ukosefu wa ajira, elimu, umaskini na upatikanaji wa nafasi za kazi.**

Majibu mengine yanayokubalika:

- Mazingira ya mjadala wa kijamii.
- Mazingira ya vijana wanaojadili changamoto za ajira.

- Mazingira ya kijiji/jamii inayokabiliwa na matatizo ya kiuchumi.
- Mazingira yenye mjadala kuhusu mfumo wa elimu na ajira.

Alama 2

(b) Maudhui manne. (Alama 8)

Alama 2×4 .

1. Ukosefu wa ajira

Kizito anaonyesha kuwa vijana wengi wamesoma lakini hawapati kazi.

2. Umaskini

Ukosefu wa kazi na mishahara midogo unaendeleza hali ya umaskini katika jamii.

3. Uongo na ahadi za kisiasa

Kizito analalamikia ahadi zilizotolewa kwa vijana lakini hazijatimizwa.

4. Elimu na ujuzi

Wahusika wanajadili mfumo wa elimu unaosisitiza ujuzi na utendaji badala ya ukariri.

5. Upendeleo katika ajira

Mode analalamikia nafasi za kazi kutolewa kwa mapendeleo badala ya haki.

6. Bidii na kazi

Mbuyu anashauri watu kufanya kazi za mikono kama uvuvi badala ya kutegemea ajira za ofisini.

7. Uongozi mbaya

Kauli kuhusu ahadi za uongo inaweza kuonyesha changamoto za uongozi.

8. Maendeleo

Mfumo wa elimu unaolenga ujuzi unaonyeshwa kama njia ya kuwawezesha vijana kujitegemea.

Alama $2 \times 4 = 8$

(c) Sifa nne za Kizito. (Alama 8)

Alama 2×4 .

1. Mzalendo

Anajali hali ya vijana na mustakabali wa jamii yake.

2. Mzungumzaji/mchanganuzi

Anaweza kueleza matatizo ya ajira na elimu kwa kina.

3. Mtu anayepinga dhuluma

Anapinga ahadi za uongo na upendeleo katika ajira.

4. Mtu mwenye fikra pana

Anaona umuhimu wa mfumo mpya wa elimu unaolenga ujuzi.

5. Mchambuzi wa masuala ya kijamii

Anaelewa uhusiano kati ya elimu, ajira na maisha ya vijana.

6. Mtu mwenye malalamiko

Analalamikia ukosefu wa ajira na ahadi ambazo hazijatimizwa.

7. Mwenye matumaini

Anaamini kuwa mfumo wa elimu unaolenga ujuzi unaweza kusaidia vijana.

8. Mtu jasiri

Anasema waziwazi kuhusu matatizo yanayoikabili jamii.

Alama $2 \times 4 = 8$

(d) Umaskini na bidii katika jamii ya leo. (Alama 8)

Alama 2×4 au maelezo manne yenye hoja na ufafanuzi.

Umaskini

- Baadhi ya familia hukosa kipato cha kutosha kukidhi mahitaji ya msingi.
- Ukosefu wa ajira huwafanya vijana kutegemea wazazi au jamaa.
- Gharama ya elimu na maisha inaweza kuathiri familia maskini.
- Baadhi ya watu huishi kwa kazi za muda au biashara ndogo.

Bidii

- Vijana hutafuta ujuzi wa kiufundi ili kujiajiri.
- Watu huanzisha biashara ndogo badala ya kusubiri ajira.
- Wanafunzi husoma kwa bidii ili kupata nafasi nzuri za baadaye.
- Wakulima na wajasiriamali hufanya kazi kwa bidii ili kuboresha maisha yao.
- Watu hutumia teknolojia kutafuta masoko na fursa za kazi.
- Kujifunza ujuzi kama ushonaji, useremala, upishi, ICT na ufundi huwasaidia kujitegemea.

Alama 8

JUMLA YA SWALI LA 3: 30

SEHEMU D: HADITHI FUPI

SWALI LA 4 – ALAMA 30

(a) Mbinu tano za kisanaa na kiandishi. (Alama 10)

Alama 2×5 .

1. Tashbihi

“Alitembea karibu kilomita tano kwenda shule.”

Mwandishi pia anaweza kutumika tashbihi pale jambo linapolinganishwa kwa kutumia *kama, mfano wa, mithili ya* n.k.

Alama 2 ikiwa mwanafunzi ametambua na kueleza kwa usahihi.

2. Jazanda

“**Mkombozi wa Maji**” ni jazanda ya ubunifu na matumaini ya kutatua tatizo la ukosefu wa maji.

3. Takriri

Kauli:

“fanya kazi kwa bidii na usikate tamaa.”

Wazo la bidii na kutokata tamaa linarudiwa mara kadhaa katika hadithi.

4. Kinaya

Musa, ambaye ni mtoto wa familia maskini, ndiye anayefanikiwa kutumia vifaa vya bei rahisi na kushinda mashindano.

5. Dayolojia

Mazungumzo kati ya:

- Musa na Bi. Amina.
- Musa na vijana waliomdhihaki.
- Wazazi na Musa.

Dayolojia husaidia kufichua wahusika na kuendeleza matukio.

6. Taswira

Mwandishi anataja:

- maboksi,
- chupa za plastiki,
- waya,
- makopo,
- mabaki ya mbao.

Hii humwezesha msomaji kuona mazingira na vifaa alivyotumia Musa.

7. Methali/kauli ya hekima

“Mabadiliko makubwa huanza kwa hatua ndogo.”

Inasisitiza umuhimu wa kuanza na hatua ndogo.

8. Utabiri

Mwandishi anaonyesha mapema kuwa Musa ana kipawa kikubwa cha kujifunza, jambo linalotayarisha msomaji kwa mafanikio yake.

9. Sitiari

“Umaskini si mwisho wa ndoto.”

Umaskini unaonyeshwa kama kikwazo ambacho hakipaswi kumzuia mtu kutimiza ndoto.

10. Uhuishaji/Tashihisi

Iwapo mwanafunzi atatoa mfano unaofaa wa kuipa hali au kitu kisicho binadamu sifa za kibinadamu, ukubali.

Alama $2 \times 5 = 10$

(b) Mgogoro mkuu na suluhisho. (Alama 10)

Mgogoro mkuu:

Mgogoro mkuu ni **Musa kupambana na umaskini na ukosefu wa vifaa huku akijaribu kutimiza ndoto yake ya elimu na kushiriki katika mashindano ya ubunifu.**

Chanzo cha mgogoro:

- Familia yake ni maskini.
- Hana fedha za kununua vifaa vya mradi.
- Baadhi ya vijana wanamdharau na kumcheka.
- Anaishi katika mazingira yenye changamoto.
- Ana wajibu wa kuwasaidia wazazi wake.

Wahusika:

- Musa.
- Bi. Amina.
- Wazazi wa Musa.
- Vijana waliomcheka.

Jinsi Musa alivyokabiliana na mgogoro:

- Hakukata tamaa.
- Alitafuta vifaa vilivyotupwa.
- Alitumia ubunifu.
- Alifanya kazi kwa bidii.
- Alisikiliza ushauri wa Bi. Amina.
- Alitengeneza kifaa cha kuhifadhi maji.
- Aliwasilisha mradi wake kwa ujasiri.

Suluhisho:

Musa alishinda mashindano na kupata ufadhili wa masomo na vifaa vya shule. Baadaye alisoma, akawa mhandisi na akawasaidia vijana wengine.

Mgawanyo unaokubalika:

- Mgogoro mkuu – 2
- Chanzo – 2

- Wahusika – 2
- Kukabiliana na mgogoro – 2
- Suluhisho – 2

Jumla: 10

(c) Ujumbe mitano. (Alama 10)

Alama 2×5 .

1. Bidii huleta mafanikio

Musa anafanya kazi kwa bidii licha ya umaskini na mwishowe anashinda mashindano.

2. Umaskini si mwisho wa maisha

Ingawa Musa anatoka katika familia maskini, anafaulu kwa kutumia uwezo na juhudi zake.

3. Elimu ni muhimu

Musa anathamini elimu na baadaye anakuwa mhandisi.

4. Ubunifu unaweza kutatua matatizo ya jamii

Musa anatumia vifaa vilivyotupwa kutengeneza kifaa cha kuhifadhi maji.

5. Tusikate tamaa

Musa hakukubali ukosefu wa fedha umzuie kushiriki mashindano.

6. Ushauri mzuri ni muhimu

Bi. Amina anamshauri Musa kutumia vitu vinavyopatikana katika mazingira yake.

7. Vipawa vinapaswa kutumiwa

Musa anatumia kipawa chake cha ubunifu kutatua tatizo la maji.

8. Kuwasaidia wengine ni jambo jema

Baadaye Musa anarudi kijijini na kuwafundisha vijana ubunifu na ujasiriamali.

9. Dhihaka za watu hazipaswi kumzuia mtu

Musa anachekwa lakini anaendelea na kazi yake.

10. Mafanikio yanahitaji uvumilivu

Musa anatumia siku kadhaa kutengeneza mradi wake na hatimaye anafanikiwa.

11. Vijana wanaweza kuleta mabadiliko

Musa anatumia ujuzi wake kutatua tatizo la maji katika jamii.

12. Mazingira si kikwazo cha mafanikio

Musa anatoka mazingira magumu lakini anafikia malengo yake.

Alama $2 \times 5 = 10$

JUMLA YA SWALI LA 4: 30

MWONGOZO WA JUMLA

Msahihishaji akumbuke:

1. Kubali **majibu mengine sahihi** hata kama hayajaandikwa katika mwongozo huu.
2. Katika maswali ya **maudhui, dhamira, ujumbe na sifa za wahusika**, mwanafunzi apewe alama ikiwa ameunga mkono jibu lake kwa ushahidi unaofaa.
3. Usikatae jibu kwa sababu ya tofauti ndogo ya maneno ikiwa **maana kuu ni sahihi**.
4. Katika maswali ya fasihi, mifano sahihi kutoka katika kifungu/hadithi/shairi ikubalike.
5. Katika maswali ya **kazi nzima ya fasihi**, mwanafunzi atumie mifano kutoka katika kazi aliyosomea darasani.
6. Makosa madogo ya kisarufi yasiyoathiri maana yasifute alama ya hoja sahihi.
7. Majibu yanayorudiwa kwa maana ileile yasipewe alama mara mbili.
8. Pale swali linapotaka **hoja na maelezo**, hoja pekee bila ufafanuzi isipate alama kamili.
9. Kwa maswali yenye **Alama 2 kwa kila hoja**, toa alama 1 kwa hoja sahihi na alama 1 kwa ufafanuzi/ushahidi unaofaa.

ELIMU MSINGI INAYOENDANA NA UMAHIRI (CBE)
TATHMINI YA SHULE ZA SEKONDARI (DARAJA LA JUU)

MRADI WA FASIHI – 2026

GREDI YA 10 – FASIHI YA KISWAHILI

Muda: Saa 2

TAARIFA ZA MTAHINIWA

JINA: _____ SHULE: _____

DARASA: _____ NAMBARI YA MTHANI: _____

TAREHE: _____ SAINI: _____

MAAGIZO

1. Fanya mradi huu binafsi.
2. Chagua jamii inayopatikana katika eneo lako.
3. Fanya utafiti kuhusu **fasihi simulizi** ya jamii hiyo.
4. Kusanya mifano ya fasihi simulizi kutoka kwa wazee, wazazi, walimu au wanajamii wengine.
5. Andika majibu yako kwa Kiswahili fasaha.
6. Tumia mahojiano, uchunguzi na vyanzo vingine vya habari.
7. Wasilisha kazi yako ikiwa imepangwa vizuri na kwa usafi.
8. Mwanafunzi anaweza kuambatanisha picha au vielelezo vinavyohusiana na mradi.

SEHEMU A: UTAFITI WA FASIHI SIMULIZI (20 ALAMA)

SWALI

Chunguza **aina moja ya fasihi simulizi** inayopatikana katika jamii yako. Unaweza kuchagua mojawapo ya zifuatazo:

- Hadithi
- Ngano
- Methali
- Vitendawili
- Nyimbo
- Misemo
- Semi
- Sifa
- Maigizo
- Tarihi
- Maghani

Andaa ripoti yako kwa kuzingatia vipengele vifuatavyo:

1. Utangulizi wa jamii uliyochagua. (2 alama)

Eleza:

- Jina la jamii.
- Mahali jamii hiyo inapatikana.

2. Aina ya fasihi simulizi uliyochagua. (2 alama)

- Taja aina ya fasihi simulizi.
- Eleza maana yake.

3. Ukusanyaji wa data. (3 alama)

Eleza jinsi ulivyopata taarifa zako. Taja angalau njia **mbili**, kwa mfano:

- Mahojiano.
- Uchunguzi.
- Kusikiliza.
- Kusoma vitabu.
- Kutumia vyanzo vya kidijitali.

4. Uwasilishaji wa mifano. (5 alama)

Toa **mifano mitano** ya kipera ulichochagua.

Kwa kila mfano:

- Andika mfano wenyewe.
- Eleza maana au ujumbe wake.

5. Dhamira na mafunzo. (3 alama)

Eleza angalau **dhamira au mafunzo matatu** yanayojitokeza katika mifano yako.

6. Umuhimu wa fasihi simulizi katika jamii. (3 alama)

Eleza njia **tatu** ambazo fasihi simulizi husaidia jamii yako.

7. Hitimisho. (2 alama)

Toa hitimisho kuhusu umuhimu wa kuhifadhi na kuendeleza fasihi simulizi katika jamii yako.

JUMLA: 20 ALAMA

MUUNDO UNAOPENDEKEZWA WA MRADI

Jalada

- Jina la mwanafunzi
- Jina la shule
- Somo: Kiswahili
- Mada ya mradi
- Daraja: Grade 10
- Mwaka: 2026

Ukurasa wa 1: Utangulizi

Ukurasa wa 2: Mbinu za utafiti

Ukurasa wa 3–4: Mifano ya fasihi simulizi

Ukurasa wa 5: Dhamira na mafunzo

Ukurasa wa 6: Umuhimu wa fasihi simulizi

Ukurasa wa 7: Hitimisho na marejeleo

GRADE 10 KISWAHILI

MWONGOZO WA KUSAHIHISHA MRADI WA FASIHI

JUMLA: ALAMA 20

1. Utangulizi wa jamii – Alama 2

- Jina la jamii limetajwa kwa usahihi. **(1)**
- Mahali jamii hiyo inapatikana pameelezwa. **(1)**

2. Aina ya fasihi simulizi – Alama 2

- Aina ya fasihi simulizi imetajwa. **(1)**
- Maana/maelezo ya aina hiyo yametolewa kwa usahihi. **(1)**

3. Ukusanyaji wa data – Alama 3

Mwanafunzi ataje na kueleza mbinu alizotumia kukusanya taarifa.

- Mbinu ya kwanza sahihi na maelezo yake. **(1)**
- Mbinu ya pili sahihi na maelezo yake. **(1)**
- Mbinu nyingine inayofaa au maelezo mazuri ya mchakato wa ukusanyaji data. **(1)**

Mbinu zinazokubalika:

- Mahojiano
- Uchunguzi
- Kusikiliza
- Kusoma vitabu
- Utafiti wa kidijitali
- Mazungumzo na wanajamii

4. Uwasilishaji wa mifano – Alama 5

Mwanafunzi atoe mifano mitano inayohusiana na kipera alichochagua.

- Mfano wa 1 – sahihi. **(1)**
- Mfano wa 2 – sahihi. **(1)**
- Mfano wa 3 – sahihi. **(1)**
- Mfano wa 4 – sahihi. **(1)**
- Mfano wa 5 – sahihi. **(1)**

Kumbuka: Mifano lazima ihusiane na aina ya fasihi simulizi iliyochaguliwa.

5. Dhamira na mafunzo – Alama 3

Mwanafunzi atoe dhamira/mafunzo matatu yanayojitokeza katika mifano yake.

- Dhamira/mafunzo ya kwanza na maelezo. **(1)**
- Dhamira/mafunzo ya pili na maelezo. **(1)**
- Dhamira/mafunzo ya tatu na maelezo. **(1)**

Mifano ya mafunzo yanayoweza kukubaliwa:

- Umoja

- Uaminifu
- Bidii
- Heshima
- Utii
- Ushirikiano
- Ujasiri
- Kuwajibika
- Kuepuka tabia mbaya

6. Umuhimu wa fasihi simulizi – Alama 3

Hoja tatu zinazofaa:

- Kuhifadhi utamaduni wa jamii. **(1)**
- Kuelimisha wanajamii. **(1)**
- Kuburudisha jamii. **(1)**

Hoja nyingine zinazokubalika:

- Kuendeleza lugha.
- Kukuza maadili.
- Kuunganisha jamii.
- Kuhifadhi historia.
- Kukuza ubunifu.
- Kutoa maonyo na ushauri.

7. Hitimisho – Alama 2

- Hitimisho linaloonyesha umuhimu wa kuhifadhi fasihi simulizi. **(1)**
- Hitimisho limeelezwa kwa mtiririko na Kiswahili fasaha. **(1)**

MUHTASARI WA MGAWANYO WA ALAMA

Kipengele	Alama
Utangulizi wa jamii	2
Aina ya fasihi simulizi	2
Ukusanyaji wa data	3
Mifano mitano	5
Dhamira na mafunzo	3
Umuhimu wa fasihi simulizi	3
Hitimisho	2
JUMLA	20

KUMBUKIZO KWA MWALIMU

Mwanafunzi **asinyimwe alama kwa kutumia jamii tofauti** mradi tu maudhui yake yanaonyesha uelewa sahihi wa fasihi simulizi. Majibu mengine sahihi yenye hoja zinazokubalika yatolewe alama.

Uwasilishaji wa mradi: Usafi, mpangilio, ubunifu na matumizi ya Kiswahili fasaha vinaweza kuzingatiwa katika tathmini ya jumla ya kazi bila kuzidisha alama 20.

